

POIMANJE BRAKA U Ef 5,21-33

Dorothea Blažetić, IV. FTS-a

Uvod

Brak i obitelj oduvijek su bile aktualne teme. O braku možemo govoriti iz društvenog, ali i iz teološkog aspekta. Kada govorimo iz teološkog vida, govorimo o sakramentu ženidbe koji je ugovor kojim jedna muška krštena osoba i jedna ženska krštena osoba međusobno uspostavljaju zajedništvo za cijeli život. Razlikujemo dvije bitne vlastitosti ženidbe. To su jednost i nerazrješivost. Jednost u ženidbi isključuje bilo kakvu mogućnost poligamije, dok je nerazrješivost snaga pomoću koje je ženidba znak zaručnikoga nerazrješivog sjedinjenja Krista i njegove Crkve.¹ Kršćanska obitelj sastoji se od muškarca, žene te njihove djece. Danas je, nažalost, brak jako ugrožen nametanjem istospolnih zajednica koje ga interpretiraju kao zajednicu između dva muškarca ili između dvije žene, što je naravno

1 Usp. Renzo GERARDI, Ženidba, u: *Enciklopedijski teološki rječnik*, Zagreb, 2009., 1318–1319.

iskrivljena slika braka. O temi braka piše i sveti Pavao, točnije netko iz njegove škole u tekstu Ef 5,21-33 gdje nalazimo najbolji komentar novozavjetnog shvaćanja ženidbe i braka.² Ovaj tekst u literaturi često se naziva kućni obiteljski pravilnik (Haustafeln), jer pisac ovdje donosi određena pravila za muškarce i žene. Za bolje razumijevanje onoga što slijedi, potrebno je reći nekoliko riječi o ambijentu kršćanskih obitelji u Efezu u Pavlovo vrijeme. Nije jasno kome je točno poslanica Efežanima upućena (kršćanima Male Azije, poganima, kršćanima u Efezu). Razlikujemo tri ambijenta: židovski, helenistički i rimski. Kada govorimo o židovstvu, na temelju Post 1,27-28, zaključujemo da su muškarac i žena stvoreni na sliku Božju te imaju jednako dostojanstvo. Brak je smatran svetin-

2 Usp. Marinko VIDOVIĆ, Novozavjetni govor o braku i obitelji, u: *Od križa do uskrsnuća. Temeljna poruka Prve poslanice Korinćanima*, Zagreb, 2007., 54.

jom i dogovarao ga je ženin otac. Dok je muškarac mogao slobodno napustiti svoju ženu, ona nije smjela otpustiti svoga muža. Žena je imala ulogu majke odgajateljice i pomoćnice. U židovstvu su vidljive neravnopravnosti između muškarca i žene. Da bi rastava bila zakonita, potrebna su bila tri uvjeta: muž ženi koju otpušta mora predati „otpusno pismo“ pred dva svjedoka; to „otpusno pismo“ morao je napisati rabin za to ovlašten; te ženi mora biti vraćen miraz koji je donijela u brak.³ U helenističkom svijetu žene su bile omalovažavane. Obitelj je bila u središtu. Aristotel označava muškarca kao glavu obitelji, a bio je uvjeren da je „muško po prirodi prikladnije za zapovijedanje nego žensko“.⁴ Žena nije smjela biti sama na ulici, angažirana u društvu niti sudjelovati na svečanostima. Ona

3 Usp. Pero Vidović, U početku stvori Bog... obitelj (Post 1,1.27s). Biti ili ne biti obitelj znači biti ili ne biti života i samoga svijeta, u: *Obnovljeni život*, 65 (2010.) 2, 224.

4 Usp. Nina LOVŠE, Uloge muža i žene u kršćanskom bračnom odnosu (Efežanima 5), u: *Kairos: Evanđeoski teološki časopis*, 3 (2009.) 2, 215.

je imala ulogu majke i odgajateljice. Opet vidimo razlike između muškarca i žene. U rimskom ambijentu smatralo se da je žena manje vrijedna od muža. Helenistička kultura znatno je utjecala na Rim glede odnosa prema ženi. No za razliku od židovskog i grčkog mentaliteta, tijekom prvog stoljeća u Rimu žene zadobivaju određena prava kao što su pravo da mogu voditi posao, kupovati i prodavati posjede i ostati neudate.⁵ Vidjeli smo položaj žene u braku u gore navedenim ambijen-tima. Nas sada zanima kako Pavao govori o braku, kakvo je njegovo poimanje braka. Je li zastupao tipično židovsko poimanje braka budući da je bio Židov? Ili je možda zastupao rimsko poimanje braka, jer znamo da je imao dvojno građanstvo. Ovdje se također nameće pitanje je li Pavao možda zastupao helenističko poimanje braka budući da je odrastao u helenističkoj sredini. Poznavajući Pavla, njegovo poimanje braka je zasigurno drugačije od gore navedenih poimanja.

Kakvo je njegovo poimanje braka

5 Usp. Nina LOVŠE, Uloge muža i žene u kršćanskom bračnom odnosu (Efežanima 5), 216.

promotrit ćemo u perikopi Ef 5,22-33 koja slijedi.

2. Tekst i kontekst perikope

²¹ Podložni budite jedni drugima u strahu Kristovu! ²² Žene svojim muževima kao Gospodinu! ²³ Jer muž je glava žene kao i Krist Glava Crkve – On, Spasitelj Tijela. ²⁴ Pa kao što se Crkva podlaže Kristu, tako i žene muževima u svemu! ²⁵ Muževi, ljubite svoje žene kao što je Krist ljubio Crkvu te sebe predao za nju ²⁶ da je posveti, očistivši je kupelji vode uz riječ ²⁷ te sebi predvede Crkvu slavnu, bez ljage i nabora ili čega takva, nego da bude sveta i bez mane. ²⁸ Tako treba da i muževi ljube svoje žene kao svoja tijela. Tko ljubi svoju ženu, sebe ljubi. ²⁹ Ta nitko nikada ne mrzi svoga tijela, nego ga hrani i njeguje kao i Krist Crkvu. ³⁰ Doista, mi smo udovi njegova Tijela! ³¹ *Stoga će čovjek ostaviti oca i majku da prione uza svoju ženu; dvoje njih bit će jedno tijelo.* ³² Otajstvo je to veliko! Ja smjeram na Krista i na Crkvu. ³³ Dakle, neka svaki od vas

ljubi svoju ženu kao samog sebe, a žena neka poštuje svog muža. (Ef 5,21-33)

Da bismo bolje razumjeli ovu perikopu, potrebno je reći nešto o ambijentu toga vremena. U većini Pavlovih i pavlovskih poslanica autori se bave problemom odnosa između judeokršćana i kršćana koji potječu iz poganstva. Znamo da je Pavao bio pripadnik židovstva te ga je ta problematika mučila i da mu je bila nametnuta konkretnim stanjem u pojedinim mjesnim Crkvama.⁶ Jedan od glavnih sukoba judeokršćana i kršćana iz poganstva bilo je pitanje trebaju li pogani prvo postati članovi judeokršćanske zajednice ili kršćanstva. O tom problemu raspravljalo se na saboru u Jeruzalemu 49. godine. Pavao je pokušao pomiriti judeokršćane i pogane te pokazati da su i jedni i drugi jednako vrijedni pred Gospodinom. U Efezu je vjerojatno postojalo mnoštvo crkvenih zajednica koje su imale različite teologije. Bile su

⁶ Usp. Marinko VIDOVIĆ, Poganokršćani - okosnica Poslanice Efežanima, u: Crkva u svijetu, 38 (2003.) 1, 10.

to, tzv. kućne Crkve, odnosno male zajednice sastavljene od dvadesetak do tridesetak osoba koje su zajedno slavile Gospodina.⁷ Te kućne Crkve vjerojatno su pripadale nekim od različitih tradicija toga vremena kao što su pavlovska, petrovska ili ivanovska. Autor poslanice želi održati zajedništvo koje se gradi na novosti kršćanskog života. Ona se događa na dvije razine. Prva je kristološko-komunitarna, što znači da je Krist na poseban način prisutan u Crkvi koja se sastoji od Židova i pogana, a druga je soteriološko-individualna, što znači da je svakoj osobi po krštenju dan put spasenja. Ta novost života jednako je otvorena svakomu čovjeku pa tako i judeokršćanima i kršćanima iz poganstva. Ona je otvorena po sakramentu krsta te treba biti potvrđivana u praksi moralnoga života. Pavao je, dakle, rješavao ovu napetost između judeokršćana i kršćana iz poganstva, ali ona nije riješena pa niti poslanicom Efežanima, koja stavlja naglasak na jedinstvo, međusobno prihvaćanje u ljubavi i mirnom suživotu.⁸

7 Usp. Marinko VIDOVIĆ, Poganokršćani - okosnica Poslanice Efežanima, 10.

8 Usp. *Isto*, 25.

Kada govorimo o ovoj perikopi, Ef 5,21-33, smještamo ju u glavni dio poslanice, točnije u 4,1-6,20, što nazivamo ulomak imperativa ili moralnog poticaja. Da budem još preciznija, perikopa Ef 5,21-33 naziva se propisima o kućnom ćudoređu (Haustafeln), a nalazi se u ulomku imperativa ili moralnog poticaja Ef 4,1-6,20.⁹ Perikopa se, dakle, nalazi u parenetskom, moralno-poučnom i poticajnom kontekstu staleških dužnosti. Pareneza izvire iz ekleziologije i kristologije te se time želi pokazati kako Krist, Crkva, kršćanski i ženidbeni život tvore jedinstvo koje je nerazdvojivo.¹⁰ Sada kada smo vidjeli kontekst poslanice i perikope, potrebno je napraviti strukturu perikope.

3. Struktura

Perikopa započinje s r. 21, *podložni budite jedni drugima u strahu Kristovu*, koji sačinjava uvod u perikopu. Glavni dio perikope su rr. 22-32 koji se može podijeliti na dva dijela. Prvi dio glavnog djela perikope

9 Usp. Raymond E. BROWN, *Uvod u Novi zavjet*, Zagreb, 2008.

10 Usp. Marinko VIDOVIĆ, *Novozavjetni govor o braku i obitelji*, 54.

su rr. 22-24, a govore o pravilima koja se odnose na žene. Autor poslanice, izloživši pravilnik za ženu, prelazi na pravilnik za muža, koji je sadržan u drugom djelu glavnog djela perikope, točnije rr. 25-32. U tim redcima autor uspoređuje odnos muža prema ženi s odnosom Krista prema Crkvi. Zaključak se nalazi u r. 33. Na to da se radi o zaključku upućuje nas riječ *dakle*.

Shematski to bi izgledalo kako slijedi:

Uvod – r. 21

Glavni dio perikope – rr. 22-32

- a) Prvi dio glavnog djela (pravila za žene) – rr. 22-24
- b) Drugi dio glavnog djela (pravila za muževe) – rr. 25-32

Zaključak – r. 33

4. Egzegetska – teološka analiza Ef 5,21-33

S gramatičkog gledišta, r. 21 zaključuje prethodnu perikopu. Tamo se govori o bogoslužju, a sada se prelazi na svakidašnji obiteljski život. Glagol ὑποτασσόμενοι (*hypotassomenoi*, podvrgavajući) nal-

azi se u participiju prezenta te ovisi o zapovijedi iz r. 18 prethodne perikope – punite se Duhom i označava rezultat punine Duha Svetoga. U r. 22 nema glagola pa možemo reći da je r. 21 prijelazni redak koji čini poveznicu između dvaju odjeljaka te ga zbog toga izdvajamo kao zaseban redak.¹¹

Kršćanski život je nešto što se ne može podijeliti na dva dijela, kao što su dom i Crkva, već se ta dva pola moraju međusobno prožimati. Prema svetom Pavlu, kršćanska se obitelj gradi na pravoj podložnosti svojih članova. To također vrijedi i za svaku drugu obitelj.¹²

Izraz ἐν φόρῳ Χριστοῦ (*en foro Hristou*, u strahu Kristovu) označava da je kršćanska obitelj ta u kojoj se podložnost ostvaruje u strahopoštovanju Krista. Taj strah se, prema svetom Jeronimu, može shvatiti kao εὐλάβεια (*eulabeia*, opreznost, strah, ljubav, strah Božji).¹³ R. 22 govori nam da žene tre-

11 Usp. John R. W. STOTT, *Pavlova poslanica Efežanima. Uvod i komentar*, Novi Sad, 1986., 186.

12 Usp. Max ZERWICK, *Poslanica Efežanima*, Zagreb, 1974., 114.

13 Usp. Jeronim, *Tumačenje Pavlovih poslanica*, Makarska, 1998., 534.

baju biti podložne svojim muževima kao Gospodinu. Ovdje se glagol *pokoravati se* ne spominje, ali se podrazumijeva u korelaciji s prethodnim retkom; pretpostavlja se da se odnosi na čin podložnosti.¹⁴ Čestica ὡς, (*hos*, kao) jača je u izvorniku te puno snažnije motivira podložnost i nadovezuje se na izraz ἐν φόρῳ Χριστοῦ (*en foro Hristou*). U našem jeziku čestica *kao* ima poredbeni smisao te bi to ovdje oslabilo značenje: „kao što“ ste podložne Kristu budite podložne i mužu.¹⁵ U korist podložnosti žene mužu postoje dva razloga. Prvi proizlazi iz stvaranja i odnosi se na „poglavarstvo“ muža nad ženom, a drugi proizlazi iz otkupljenja te se odnosi na Kristovo „poglavarstvo“ nad Crkvom. Ovdje je potrebno osvrnuti se na druga dva teksta, 1

14 Usp. Nina LOVŠE, Uloge muža i žene u kršćanskom bračnom odnosu (Efežanima 5), 223.

15 Usp. Max ZERWICK, *Poslanica Efežanima*, 114.

Kor 11,3-12¹⁶ i 1 Tim 2,11-13¹⁷, u kojima se Pavao vraća na događaje iz Knjige Postanka te ističe kako je žena stvorena nakon muškarca, od muškarca i za muškarca. Znamo da je muškarac rođen od žene te prema tome jedno o drugome ovise. I muškarac i žena stvoreni su na sliku Božju, ravnopravni su i međusobno se nadopunjavaju. Mi znamo da je Gospodin vodeću ulogu dao muškarcu, ali žena sebe i svoju ulogu koju joj je isti Gospodin dao treba naći u dobrovoljnoj i radosnoj poslušnosti. Pavao utemeljuje

16 Ali htio bih da znate: svakomu je mužu glava Krist, glava ženi muž, a glava Kristu Bog. Svaki muž koji se moli ili prorokuje pokrivene glave, sramoti glavu svoju. Svaka pak žena koja se moli ili prorokuje gologlava, sramoti glavu svoju. Ta to je isto kao da je obrijana. Jer ako se žena ne pokriva, neka se šiša; ako li je pak ružno ženi šišati se ili brijati, neka se pokrije. A muž ne mora pokrivati glave, ta slika je i slava Božja; a žena je slava muževa. Jer nije muž od žene, nego žena od muža. I nije stvoren muž radi žene, nego žena radi muža. Zato žena treba da ima „vlast“ na glavi poradi anđela. Ipak, u Gospodinu – ni žena bez muža, ni muž bez žene! Jer kao što je žena od muža, tako je i muž po ženi; a sve je od Boga.

17 Žena neka u miru prima pouku sa svom podložnošću. Poučavati pak ženi ne dopuštam, ni vladati nad mužem, nego – neka bude na miru. Jer prvi je oblikovan Adam, onda Eva.

muževljevo poglavarstvo u stvaranju, definira ga prema poglavarstvu Krista Otkupitelja u r. 23. Kako bismo shvatili bit muževog poglavarstva u društvu koje je začeo Bog, treba se osvrnuti na Krista koji pruža kontekst u kojem Pavao upotrebljava i razrađuje riječi poglavarstva i podložnost. Poglavarstvo obilježava brigu, a ne upravljanje, a to nam dokazuju riječi *αὐτὸς σωτήρ τοῦ σώματος* (*autos soter tou somatos*, on, Spasitelj Tijela). Glava tijela je dakle Spasitelj tijela. Obilježje Kristova poglavarstva je spasenjska uloga. Mužev vodeći položaj treba biti upravljen prema „spasu“ žene po uzoru na odnos Krist–Crkva. Brak nam slikovito prikazuje odnos Krist–Crkva. Jednako kao što je Krist glava Crkve, muž je glava svojoj ženi. Riječ glava, *κεφαλή* (*kefale*), odnosi se na gospodara, glavara. Krist je glava Crkve u smislu da je njezin izvor života i cilj njezina rasta.¹⁸ Glava ima autoritet i vodstvo nad nekim drugim. Govor o glavi upućuje na

18 Usp. John R. W. STOTT, *Pavlova poslanica Efežanima*, 196.

koncepciju vodstva.¹⁹ Podložnost žene odgovara podložnosti Crkve, a o tome nam govori r. 24. Ta podložnost nije nešto ponižavajuće, nije neka nepromišljena poslušnost vlasti svoga muža, već ta podložnost označava jedno zahvalno prihvaćanje muževe brige. Kada poglavarstvo muža odgovara Kristovu poglavarstvu, podložnost žene će ga zaštititi. Vidljivo je da Pavao glavnu ulogu pridaje muškarcu, a ženu smatra podložnom. Muž treba po uzoru na Krista, svoju glavnu ulogu shvaćati spasenjski, dok žena treba biti podložna mužu te na taj način služiti Kristu.²⁰ R. 25 povezan je s redcima koji slijede, rr. 26-27.

R. 25 počinje o pravilima koja se odnose na muževe. Poticaj koji Pavao daje muževima je da *ἀγαπάτε* (*agapate*), da ljube. Pavao ovdje koristi jednu analogiju kako bi slikovito prikazao nježnost i brigu koje trebaju biti obuhvaćene ljubavlju muža prema ženi. Muž dakle, treba ljubiti ženu na način na koji je Krist ljubio

19 Usp. Nina LOVŠE, Uloge muža i žene u kršćanskom bračnom odnosu (Efežanima 5), 224.

20 Usp. John R. W. STOTT, *Pavlova poslanica Efežanima*, 196.

Crkvu. Neke aluzije na ovo, nalazimo u Starome zavjetu u primjerima kada Bog sklapa savez s izraelskim narodom (Ez 23; Iz 54,5-8; Hoš 1–3), a o tom sklapanju saveza se govori kao o bračnom zavjetu. Ovdje se ističe požrtvovna postojanost zavjetne ljubavi nebeskog Zaručnika prema Zaručnici te je upravo to ono što muževi trebaju nasljedovati.²¹ Riječi ὁ Χριστὸς ἠγάπησεν τὴν ἐκκλησίαν (*ho Hristos egapesen ten ekklesian*, Krist je ljubio Crkvu) aludiraju na njegovu preegzistenciju zato jer se u tekstu nalaze prije njegova žrtvovanja radi nje i jer je u svojoj preegzistenciji svojem narodu darovao ljubav i odlučio je doći da spasi narod.²² Krist ne spašava samo Židove, već čitavo čovječanstvo. On je sam sebe predao za nju, a to se očitovalo u ljubavi križa. Muž treba ljubiti onime što ponekad nazivamo „golgotaska ljubav“.²³ R. 26. nadovezuje se na prethodni redak. Pavao upotrebljava pet glagola ko-

21 Usp. *Isto*, 197.

22 Usp. *Isto*, 197.

23 Ivica ČATIĆ, Bračna ljubav i obitelj prema Ef 5,21-33 (23. VIII. 2014.), u: <https://www.vjeraidjela.com/bracna-ljubav-i-obilj-prema-ef-5-21-33/> (31. 3. 2022.)

jima označava redosljed etapa očitovanja Kristove privrženosti Crkvi. To su glagoli ἠγάπησεν (*egapesen*, ljubio ju je), παρέδωκεν (*paredoken*, predao se), ἀγιάσει (*hagiase*, posvetio ju je), καθάρισας (*katharistas*, očistivši je) i παραστήσει (*parastese*, predvede). Znamo da je Krist sebe predao za Crkvu, ali što je točno učinio za nju? Svrha Kristove žrtve sastoji se u tome da ju posveti očistivši je. To je vjerovatno aluzija na svadbeno kupanje koje se događalo prije židovskih i grčkih vjenčanja.²⁴ Čišćenje Crkve prethodi njezinu posvećenju, a na to nam ukazuju glagoli koji su u aoristu. To očišćenje može se odnositi na očišćenje od grijeha i krivice koje zadobivamo kada se prvi puta pokajemo te uzvjerujemo u Gospodina našega Isusa Krista. Izraz τῷ λουτρῷ τοῦ ὕδατος (*to loutro tou hydatos*, kupelj vode), nedvojbena je natuknica o krštenju te aluzija na Dj 22,16.²⁵ Spominjanje termina ῥήματι (*remati*, riječi) označuje

24 Usp. John R. W. STOTT, *Pavlova poslanica Efežanima*, 197.

25 I što sad oklijevaš? Ustani, krsti se i operi grijeha svoje, prizivljući ime njegovo!

da je potrebna riječ objašnjenja da izrazi obećanja o čišćenju i novom životu u Duhu. Izraz ῥήματι (*remati*) odnosi se na duhovnikovo propovijedanje Evanđelja ili na obrazac izgovoren pri vršenju određenog čina.²⁶ Termin τῷ λουτρῷ τοῦ ὕδατος (*to loutro tou hydatos*) uz ῥήματι (*remati*) odgovara teološkom značenju pojma sakramenta, gdje materiju označava kupelj vode, a riječ formu. Nakon što je očistio Zaručnicu, zamisao Zaručnika je da ju posveti i predvede sebi o čemu nam govori r. 27. Glagol predvesti sebi, παραστήση αὐτὸς (*parastese autos*), shvaća se kao tehnički izraz privođenja zaručnice. To predvođenje je zapravo eshatološko i dogodit će se kada Krist ponovno dođe. Izraz slavna, ἔνδοξον (*endoxon*), povežujemo s Lk 7,25²⁷ te postoji mogućnost da se misli na zaručnicinu vjenčanu haljinu jer se koristi za ruho. Riječ slava, δόξα (*doxa*), označava Božju blještavilost i očitovanje njegova bića. Isto

²⁶ Usp. *Isto*, 198.

²⁷ Ili što ste izašli vidjeti: čovjeka u mekušaste haljine odjevena? Eno, oni u sjajnoj odjeći i raskošju po kraljevskim su dvorima.

tako će prava narav Crkve postati vidljiva. Da bi se to obistinilo, Krist je taj koji Crkvu čini krasnom kako bi je k sebi predveo. Krist je žrtvovalao sebe sama kako bi Crkva postala sve što on želi da bude. Usporedno s ovim, muž nikad ne bi smio ponižavati i tlačiti ženu te joj onemogućavati da bude ono što jest. Ovdje se ne misli na Crkvu u eshatonu, na ono što će ona tada biti, već se misli na Crkvu koja je već sada slavna i neporočna.²⁸ Sveto i besprijeckorno stanje Crkve, očišćene i posvećene odjekuje svetom i besprijeckornom pred njim u ljubavi.²⁹

U r. 28 zamjećuje se antiklimaks.³⁰ Uputom da muževi ljube svoje žene kao svoja tijela, Pavao kao da se s uzvišenog standarda Kristove ljubavi spušta na nizak standard ljubavi prema sebi. Vjerojatno se to Pavlovo spuštanje na zemaljsku razinu ljubavi prema sebi može objasniti

²⁸ Usp. Max ZERWICK, *Poslanica Efežanima*, 116.

²⁹ MATTERS OF INTERPRETATION, Study Notes – Ephesians 5:21-33 (20. VIII. 2019.), u: <https://hermeneutrix.com/2019/08/20/study-notes-ephesians-521-33/> (31. 3. 2022.)

³⁰ Usp. John R. W. STOTT, *Pavlova poslanica Efežanima*, 199.

ti na temelju toga što je on realist. Nikad ne možemo u potpunosti shvatiti veličinu Kristove ljubavi jer ona nadilazi spoznaju. Tu se rađa misao ljubavi Crkve za Tijelo. To se primjenjuje na muževe. Prema Pavlu, ta misao temeljni je razlog muževe ljubavi prema ženi. U r. 29 Pavao kaže da nitko nikada ne mrzi svoje tijelo, nego da ga hrani i njeguje. Glagol mrziti, *μισέω* (*miseo*) ne treba uzeti u najoštrijem smislu. Po semitskome, ako manje voliš, već mrziš.³¹ Tu se nadodaje ono što mi zovemo mrziti, odvratnost koja drugome želi zlo.³² Time hoće reći da mu daje hranu i da ga odijeva, da brine za njega. Mužu je upućen nalog da hrani i njeguje svoju ženu isto kao što to čini sa svojim tijelom. Taj nalog sadrži unutarnju primjerenost jer su muž i žena „jedno tijelo“.³³ Ovo Pavla potiče da se

31 Usp. Max ZERWICK, *Poslanica Efežanima*, 117.

32 Usp. Max ZERWICK, *Poslanica Efežanima*, 119.

33 Bog nije zamislio spolni čin samo kao tjelesno sjedinjenje muža i žene, već i kao simbol sjedinjenja osobnosti. Kada muž i žena na taj način dubinski postaju jedno s drugim, tada uistinu onaj koji ljubi svoju ženu, sebe ljubi., u: John R. W. STOTT, *Pavlova poslanica Efežanima*, 200.

u mislima vrati Kristu i na taj način dođe do kulminacije svojeg obražavanja. Do sada se služio analogijama s obzirom na muževu ljubav prema ženi; Kristovom žrtvom sebe poradi Crkve i muževom brigom za svoje tijelo. Sada stapa to dvoje u jedno. Zaručnica Kristova i Tijelo Kristovo su jedno i o tome govori u r. 30. Krist je nas ugradio u sebe te nas učinio nerazdjeljivim jedinstvom. To ga potiče na citiranje Post 2,24³⁴ u r. 31. Ta Božja riječ odnosi se na Krista i Crkvu, a neposredno i na prvi ljudski par. Pavlu taj citat iz Post 2,24 označava zbilju Kristove ženidbe s Crkvom.

U r. 32 imamo izraz *otajstvo je to veliko*, τὸ μυστήριον τοῦτο μέγα ἐστίν (*to mysterion touto mega estin*). U prvom redu otajstvo, τὸ μυστήριον (*to mysterion*) odnosi se na tajanstvene i svete dubine spolnog sjedinjenja. Pavao posize za dubljom simbolikom, on misli na Krista i Crkvu. On se ovdje zapravo služi Kristovim izrazom „a ja vam kažem“ (Usp. Mt 5,22.28.32.34.39). Prikladno je

34 Stoga će čovjek ostaviti oca i majku da prione uza svoju ženu; dvoje njih bit će jedno tijelo.

da on to ovdje čini jer je otajstvo objavljena istina, a duboko otajstvo što ga ovdje spominje, tj. ujedinjenje Crkve s Kristom, srodno je jedinstvu Židova i pogana u Kristovom Tijelu. Pavao u braku vidi model ujedinjenja Crkve u Kristu. Krist, odnosno muž, jedno je sa svojom Crkvom, odnosno ženom. Po tome je ženidba dio otajstva. R. 33 kratki je sažetak opširnog Pavlovog učenja koje je u prethodnim redcima uputio muževima i ženama. U izvorniku se nalazi riječ *πλην* (*plen*) koja se prevodi s „ali“ ili „uostalom“ što odgovara našem „dakle“.³⁵ To nam pokazuje da se Pavao okreće od onoga što je prije govorio. Izrazom *poštuj* prevedena je riječ *φοβήται* (*fobetai*) koja doslovno znači „bojati se“. Taj glagol može označavati osjećaj straha u svim njegovim oblicima i stupnjevima.³⁶ Posljednja opomena započinje sa *stoga* ili *dakle*, što nam daje do znanja da se radi o zaključku.

35 Usp. Max ZERWICK, *Poslanica Efežanima*, 119.

36 Usp. John R. W. STOTT, *Pavlova poslanica Efežanima*, 200.

5. Teološka poruka

Na kraju možemo reći da je Pavlovo poimanje braka drugačije od židovskog, helenističkog i rimskog. Kada govori o podložnosti žene muškarcu, on zapravo misli na podložnost i poniznost koja je vlastita svim kršćanima. Poniznost je po uzoru na Krista koji je sam sebe ponizio (Usp. Fil 2,8). Pavao, dakle, ne misli na ženu kao manje vrijednu od muža. I muž i žena stvoreni su od Boga i na sliku njegovu te imaju jednako dostojanstvo i jednaku važnost. Čini se da Pavao ženi vraća njezino dostojanstvo koje je nakon stvaranja bilo narušeno i iskrivljeno. Muževi trebaju ljubiti svoje žene, a ne iskazivati autoritet tiranina prema ženi. Žene trebaju biti podložne mužu kao Gospodinu. I Krist se podložio svojoj Crkvi kako bi ju posvetio. Pavao je s teme braka brzo prešao na temu otajstva Krista i Crkve, što je njegova omiljena tema.³⁷ Krist je ljubio Crkvu i sebe predao za nju, žrtvovao se za nju i na taj način joj je pokazao svoju ljubav. Upravo po

37 Usp. ZOVKIĆ, Mato, *Posvećenost i svetost Crkve prema Ef 5,25b-27*, u: *Bogoslovska smotra*, 49 (1979.) 4, 420.

uzoru na tu ljubav treba težiti muževa ljubav prema ženi. Ljubav muža i žene nikad neće moći u potpunosti biti na istoj razini kao ljubav Krista i Crkve, jer nas to Kristovo otajstvo nadilazi. Ali i muž i žena pozvani su da se trude u tom odnosu. Istinska ljubav zahtijeva i žrtvu, a Krist je upravo to i pokazao. Ako uzmemo u obzir da smo Crkva mi, onda vidimo da se Krist za nas žrtvovao i tu je pokazao svoju ljubav, na križu. Muž kada ljubi svoju ženu, zapravo ljubi samog sebe, jer muž i žena su jedno tijelo. Brak je dio otajstva jer je model ujedinjenja Krista i Crkve. Kao što su Krist i Crkva jedno unutar otajstva, tako su i muž i žena jedno unutar braka. Sam Bog nas osposobljava za najveću ljubav. Otajstvo ujedinjenja Krista i Crkve blisko je jedinstvu pogana i Židova u Tijelu Kristovu, jer svi smo mi dionici njegova Tijela. Upravo ovdje Pavao donekle rješava pitanje konteksta čitave poslanice, jedinstvo pogana i Židova. Svaki je čovjek dionik Kristovog otajstva. On nije otkupio samo neke, nego sve. Svaki je čovjek jednak, nitko nije superiorniji nad drugima.

Literatura

BROWN, Raymond E., *Uvod u Novi zavjet*, Zagreb, 2008.

ČATIĆ, Ivica, Bračna ljubav i obitelj prema Ef 5,21-33 (23. VIII. 2014.), u: <https://www.vjeraidjela.com/bracna-ljubav-i-obiljelj-prema-ef-5-21-33/> (31. 3. 2022.)

GERARDI, Renzo, Ženidba, u: *Enciklopedijski teološki rječnik*, Zagreb, 2009.

JERONIM, *Tumačenje Pavlovih poslanica*, Makarska, 1998.

JERUZALEMSKA BIBLIJA, Zagreb, 2020. (za tekst perikope)

LOVŠE, Nina, Uloge muža i žene u kršćanskom bračnom odnosu (Efežanima 5), u: *Kairos: Evanđeoski teološki časopis*, 3 (2009.) 2, 213-232.

MATTERS OF INTERPRETATION, Study Notes – Ephesians 5:21-33 (20. VIII. 2019.), u: <https://hermeneutrix.com/2019/08/20/study-notes-ephesians-521-33/> (31. 3. 2022.)

NESTLE, Eberhard – ALAND Kurt, *Novum Testamentum Graece*, Münster, 2012. (upotreba izvornika

---

za egzegetsko-teološku analizu)

STOTT, John R.W., *Pavlova poslanica Efežanima. Uvod i komentar.*, Novi Sad, 1986.

VIDOVIĆ, Marinko, Novozavjetni govor o braku i obitelji, u: *Od križa do uskrsnuća. Temeljna poruka Prve poslanice Korinćanima*, Zagreb, 2007.

VIDOVIĆ, Marinko, Pogonokršćani: okosnica Poslanice Efežanima, u: *Crkva u svijetu*, 38 (2003.) 1, 7-40.

VIDOVIĆ, Pero, U početku stvori Bog ... obitelj (Post 1,1.27s). Biti ili ne biti obitelj znači biti ili ne biti života i samoga svijeta, u: *Obnovljeni život*, 65 (2010.) 2, 221-238.

ZERWICK, Max, *Poslanica Efežanima*, Zagreb, 1974.

ZOVKIĆ, Mato, Posvećenost Crkve prema Ef 5,25b-27, u: *Bogoslovska smotra*, 49 (1979.) 4, 419-434.

Sažetak

Rad analizira Pavlovo poimanje braka u Poslanici Efežanima (Ef 5,21-33). U uvodu je predstavljen brak iz teološkog aspekta te je rečeno nešto o položaju žene u židovstvu, helenizmu i Rimskom Carstvu. U svim navedenim ambijentima, muškarac je bio superiorniji od žene. Postavlja se pitanje kako Pavao govori o braku.

Nakon uvoda, slijedi glavni dio ovoga rada koji se sastoji od konteksta, strukture i egzegetsko-teološke analize Ef 5,21-33. Kontekst je važan kako bi se bolje razumjela perikopa. U Pavlovo vrijeme, u Efezu su postojale kućne crkve koje su imale različite teologije. Egzegetsko-teološka analiza objašnjava svaki redak uz upotrebu komentara. Apostol prvo donosi pravila za žene u kojima govori o ženinoj podložnosti mužu, ali ne o podložnosti u smislu da je žena sluškinja, nego o podložnosti koja je primjer opće kršćanske obaveze. Nakon pravila za žene, apostol donosi pravila za muževe. Pavao ne stavlja u središte mužev autoritet nad ženom, već ljubav prema njoj. Odnos muža prema ženi treba biti po uzoru na odnos Krista i Crkve te su zato naglašene kristološko-eklezijalne upute. Pavao sa poticajnog djela, pravila muževima i ženama, prelazi na doktrinarni dio u kojem govori o otajstvu Krista i Crkve.

Teološka poruka perikope može se sažeti kako slijedi. Odnos muža i žene treba težiti odnosu kakav je između Krista i Crkve. Muž treba ljubiti svoju ženu na način kako sebe ljubi, a žena mora poštovati svoga muža. U braku je potrebna i žrtva, jer ne može sve biti „savršeno“, a ta žrtva nas podsjeća na žrtvu koju je Krist podnio za Crkvu.

Ključne riječi: brak, muž, žena, Krist, Crkva, Poslanica Efežanima